



## הודעה לתקשורת

# ירושלים מ-1967 להיום: סגרגציה במגורים - אינטגרציה בתחומי החיים האחרים

לאורך השנים התגבשה ירושלים בצורה של שכונות ערביות, חרדיות ויהודיות כלליות הומוגניות המתקיימות זו לצד זו כפסיפס כשהאנטגרציה מתקיימת באזורים ציבוריים משותפים

שאלת ירושלים היא שאלה חובקת עולם. היא חובקת דתות, תרבויות ועמים. ירושלים היא עיר רבת-רבדים, וממדיה השונים קשורים זה בזה ויוצרים עיר ייחודית ומיוחדת. יש בה מזיגה של חיי יומיום עם חיי נצח, חיים של ערכים והיסטוריה עם להט פוליטי עכשווי. לרגע ירושלים היא עיר של מערכות ביוב ותחבורה ושל אוכלוסייה המבקשת לחיות בשלווה ולרגע היא לב ליבו של מאבק-דמים סוער. לרגע היא עיר שכל בעייתה גשמיות וכספיות, ולרגע היא עיר קודש נשגבת - הכול לפי המתבונן ונקודת-מבטו. יש מי שיעדיפו לחיות בעולם רב-ממדי בעל משמעות דתית, פוליטית וסמלית, ויש מי שיירתעו מן ההתמודדות עם המשמעויות הסמליות הכבדות ויעדיפו לחיות בהווה הפשוט והגלוי.

לאורך השנים התגבשה ירושלים בצורה של שכונות, הומוגניות: מגזר ערבי, מגזר יהודי-חרדי ומגזר יהודי כללי המתקיימות זו לצד זו כפסיפס, כאשר ביניהן מתקיימים אזורים ציבוריים משותפים -- אזורי מסחר, תרבות ותעסוקה. המשמעות היא סגרגציה באזורי המגורים ואינטגרציה בתחומי החיים האחרים.

## חלק א', נתונים מספרים היסטוריה

- בירושלים יש רוב יהודי מאז אמצע המאה ה-19. בראשית תקופת המנדט היתה ירושלים העיר החשובה ובעלת האוכלוסייה הגדולה ביותר בארץ-ישראל, אולם בשנות ה-30 של המאה ה-20 היא איבדה את הבכורה לתל אביב, הן בחשיבותה הכלכלית והן בגודל אוכלוסייתה.
- מלחמת העצמאות הביאה לירידה בגודל האוכלוסייה בעיר מכ-100,000 נפש בסוף 1946, לכ-83,000 בנובמבר 1948 (האוכלוסייה האזרחית, שלא כללה את המגויסים ששהו בירושלים, נאמדה ב-70,000 נפש בלבד. אוכלוסיית תל-אביב מנתה באותה עת 245,000 נפש). חלוקת העיר פגעה במעמדה האזורי של ירושלים. היא נותקה מהעורף הטבעי שהיה לה ביהודה ושומרון, והתרחקה במידה רבה גם ממרכז הכובד של המדינה. בסמיכות לה נותרה רק מובלעת דלת-אוכלוסין ודלת-אמצעים, ששכנה ביישובי פרוזדור ירושלים, באוכה בית-שמש.
- בשנים 1948-1967, גדלה האוכלוסייה בירושלים הישראלית בקצב מהיר בהרבה מירושלים הירדנית. בעוד שממשלת ישראל קידמה מדיניות לחיזוק מערב העיר, העדיפה ממלכת ירדן לפתח את בירתה עמאן ועודדה הגירה אליה.



- בסוף שנת 1967 מנתה אוכלוסיית ירושלים 266,300. מאז היא גדלה בקצב מהיר, ובסוף 2015 היא מנתה 865,700 נפש - גידול של למעלה מפי 3.
- לצד הגידול באוכלוסייה, גדל גם שטח ההשתרעות של העיר ונוצרה שכונת גאוגרפית עירונית בין שכונות בהן מתגוררים יהודים ושכונות בהן מתגוררים ערבים
- שטח השיפוט של העיר:
  - 5.6.1967 – 38.1 קמ"ר
  - 28.6.1967 - 108.0 קמ"ר
  - 2017: 125.1 קמ"ר
- במהלך 5 העשורים שחלפו מ-1967, גדלה האוכלוסייה הערבית בקצב מהיר יותר מן האוכלוסייה היהודית. האוכלוסייה היהודית גדלה מ-197,700 נפש ב-1967 ל-542,000 נפש ב-2015 ואילו האוכלוסייה הערבית גדלה מ-68,600 ב-1967 ל-323,700 נפש ב-2015. בתקופה זו גדלה האוכלוסייה היהודית ב-174% ואילו האוכלוסייה הערבית גדלה ב-372%, פי 2 מהאוכלוסייה היהודית. קצב הגידול האיטי יחסית של האוכלוסייה היהודית, גרם לירידה בחלקה בעיר מ-74% ב-1967 ל-63% ב-2015. במקביל עלה חלקה של האוכלוסייה הערבית מ-26% ל-37%.  
**הגידול בחלקה של האוכלוסייה הערבית בעיר עומד בסתירה ליעדי האוכלוסייה שהציבו ממשלות ישראל לאורך השנים כך לדוגמה תכנית האב לירושלים ב-1968 צפתה שהאוכלוסייה בירושלים תמנה בשנת 1985 400,00 נפש, האוכלוסייה היהודית תמנה 295,000 נפש (74%) והאוכלוסייה הערבית - 105,000 נפש (26%). אך יעד זה לא הושג.**
- בשנים הראשונות לאיחוד העיר, בין 1967 ל-1972, גדלו האוכלוסייה היהודית והערבית בשיעור דומה. היו אלו שנים שהאטרקטיביות של ירושלים לאוכלוסייה יהודית הייתה בשיאה. באותן שנים היה אכלוס השכונות החדשות רק בראשיתו, ושנות ה-70 התאפיינו בגידול מהיר של האוכלוסייה היהודית בירושלים. בשנת 1973 הגיע קצב הגידול של האוכלוסייה היהודית לשיא של 6%. אך בהמשך ירד קצב זה ונע בין 2% ל-3% בשנה. שיא נוסף בקצב הגידול של האוכלוסייה היהודית נרשם בשנים 1990-1991 - שנים של עלייה גדולה מחבר העמים. אז היה קצב הגידול של האוכלוסייה היהודית 5% עד 4% בהתאמה. אולם מאז יורד קצב זה, ומאז 1995 הוא נע סביב אחוז אחד. בשנים האחרונות חלה עלייה בגידול ל-1.4% בשנת 2013, 2.2% ב-2014 ו-1.5% ב-2015.
- בקרב האוכלוסייה הערבית של ירושלים היה קצב הגידול בירידה מאז 1967 ועד סוף שנות ה-80. השיא בגידול האוכלוסייה הערבית היה בתחילת שנות ה-70, אז נרשם גידול שנתי שעלה על 5%. מאמצע שנות ה-70 ירד קצב הגידול השנתי לכ-3.5%, המשיך לרדת בשנות ה-80 והגיע לערכיו הנמוכים ביותר - כ-2% בלבד - ב-1989. מאז חלה עלייה מתמדת



בשיעורי הגידול של ערביי ירושלים והגיעה לשיאה בשנת 1995, בה עלה קצב הגידול ל-4.5%. בעשור שאחריו ירד בהדרגה שיעור הגידול והגיע ל-3.1% ומ-2009 המשיכה הירידה והגיעה ל-2.5% בשנת 2015.

## חלק ב', ירושלים כיום, מקבץ נתונים כללי

- בסוף שנת 2015 מנתה אוכלוסיית ירושלים 865,700 תושבים, גידול של 1.9% מהשנה הקודמת (בהשוואה ל-2% בישראל). בסוף שנת 2016 הגיעה אוכלוסיית העיר ל-883,000 תושבים (אומדן ארעי).  
**ירושלים היא העיר הגדולה ביותר באוכלוסייתה בישראל. גרים בה 10% מתושבי ישראל, ואוכלוסייתה גדולה פי שניים מאוכלוסיית העיר השנייה בגודלה -- תל אביב - יפו.**
- 63% מאוכלוסיית העיר הם יהודים (ואחרים) שמנו 542,000 תושבים, ו-37% הם ערבים, שמספרם עמד על 323,700. שיעור האוכלוסייה הערבית נמצא בעלייה מתונה, והוא עמד על 34% לפני עשור, בשנת 2005.  
**מספר התושבים הערבים המתגוררים בירושלים גדול ממספר התושבים בעיר הערבית הגדולה בישראל - נצרת - כמעט פי ארבעה (3.9).**
- שיעור הגידול השנתי הממוצע של האוכלוסייה היהודית בירושלים בין השנים 2010-2015 היה 1.5%, בהשוואה ל-1.2% בין השנים 2000-2010. שיעור הגידול הממוצע של האוכלוסייה הערבית בירושלים בין השנים 2010-2015 היה 2.7%, לעומת 3.1% בין השנים 2010-2000.
- קבוצת הגיל הגדולה ביותר באוכלוסיית ירושלים היא של ילדים בני 0-4. הם היוו 13% מאוכלוסיית העיר. בני 5-9 היוו 11%. בקרב היהודים הפרש בין בני 0-4 (13%) לבני 5-9 (10%) גבוה יותר מאשר בקרב האוכלוסייה הערבית, שם בני 0-4 ובני 5-9 מהווים 12% כל קבוצה.  
**משמעות ההפרשים בין קבוצות הגיל הוא ריבוי טבעי גבוה יותר בקרב האוכלוסייה היהודית, לעומת שיעור נמוך יותר בקרב האוכלוסייה הערבית. שיעור הריבוי הטבעי (לידות פחות פטירות) בקרב האוכלוסייה היהודית היה 23.6 לאלף נפש, בהשוואה ל-22.5 בקרב האוכלוסייה הערבית.**
- מספר הלידות (לידות חי) בירושלים בשנת 2015 היה 23,600, והן היוו 13% מהלידות בישראל.
- בשנת 2015 עברו להתגורר בירושלים (היגרו אל העיר) ממקומות אחרים בישראל 10,300 אנשים. את העיר עזבו באותה שנה 18,100 תושבים, כך שמאזן ההגירה היה שלילי, ועמד על -7,800.



- **מאז שנת 1992 מאזן ההגירה של העיר יציב, וברוב השנים הוא נע בין 6,000- לבין 8,000-.** ירושלים, כמו ערים גדולות אחרות בישראל ומחוץ לה, לא מסוגלת להכיל את כל גידול האוכלוסייה שלה, ולכן המאזן הכולל הוא שלילי.
- האזור ממנו נכנס המספר הגדול ביותר של מהגרים לעיר הוא אזור יו"ש, ממנו נכנסו 2,740. אזור יו"ש הוא גם האזור אליו יצא המספר הגדול ביותר - 4,940. **אזור יו"ש ומחוז ירושלים הם העורף המטרופוליני הסמוך לעיר, והמהגרים לאזור זה מקיימים זיקות חזקות עם העיר בתחומים שונים (תעסוקה, חינוך והשכלה גבוהה, קניות, תרבות ופנאי).**
- קבוצת הגיל הגדולה ביותר הן בקרב המהגרים אל העיר והן בקרב העוזבים אותה הייתה בני 20-29. בקרב הנכנסים לעיר היוותה קבוצת גיל זו 4,020 אנשים, או 38% מהמהגרים, ובקרב העוזבים הם היוו 6,570, או 35%. הקבוצה הדומיננטית יותר בתוך טווח גילים זה, הן בקרב הנכנסים והן בקרב היוצאים, הייתה של בני 25-29. **מהגרים מתאפיינים כמעט תמיד במבנה גילים הכולל צעירים בני 20-35, וילדיהם.**
- הישובים מהם נכנסו לירושלים המספרים הגדולים ביותר של מהגרים הם (בסדר יורד): בני ברק; תל אביב - יפו; בית שמש; מודיעין עילית; מעלה אדומים; ביתר עילית; גבעת זאב; חיפה; אשדוד; מבשרת ציון; נתניה; פתח תקווה. הישובים אליהם יצאו המספרים הגדולים ביותר של מהגרים היו (בסדר יורד): בית שמש; תל אביב - יפו; מודיעין עילית; גבעת זאב; ביתר עילית; בני ברק; מודיעין-מכבים-רעות; מעלה אדומים; מבשרת ציון; חיפה; רמת גן; נתניה; פתח תקווה; אשדוד; רחובות. **הן היישובים אליהם עוזבים והן היישובים מהם נכנסים הם מגוונים באופיים וכוללים אוכלוסייה חילונית, דתית וחרדית.**
- 46.5% מתושבי ירושלים חיו בשנת 2015 מתחת קו העוני. בקרב היהודים עמד אחוז זה על 26.6% ובקרב הערבים על 78.5%.
- **בקרב היהודים ובקרב הערבים ירידה של כשתי נקודות אחוז בתחולת העוני**
- 67% מתושבי ירושלים בגילאי העבודה העיקריים (25-64) השתתפו בכוח העבודה (עבדו או חיפשו עבודה באופן פעיל). בקרב היהודים עמד האחוז על 77% ובקרב הערבים על 51%. שיעור ההשתתפות בקרב הגברים היהודים (74%) נמוך בהשוואה לגברים הערבים (82%), בעוד שיעור ההשתתפות בקרב הנשים היהודיות (79%) גבוה באופן ניכר בהשוואה לנשים הערביות (21%).
- **שיעור ההשתתפות של גברים יהודים בירושלים נמוך בהשוואה לישראל. הסיבה לכך היא השתתפות נמוכה יחסית בכוח העבודה בקרב גברים חרדים (56%). בקרב הנשים הערביות בירושלים האחוז נמוך במיוחד. בקרב הגברים**



## היהודים בירושלים ישנו גם אחוז גבוה יחסית של כאלו המחפשים עבודה (7% מתוך כוח העבודה).

- בירושלים 38,300 עסקים פעילים, המהווים 7% מהעסקים הפעילים בישראל. בשנת 2015 נפתחו בעיר 3,440 עסקים, ונסגרו 2,520.
  - בשנת 2016 הסתיימה בנייתן של 3,120 יחידות דיור בעיר, ובכך המשיכה מגמת העלייה. באותה שנה החלה בנייתן של 2,050 דירות -- ירידה משמעותית בהשוואה לשנת 2015 בה החלה בנייתן של 3,100 דירות.
  - מספר כלי הרכב הפרטיים הרשומים בירושלים עלה בשנת 2015 בשיעור חד של 6.2% והגיע ל-170,860. סה"כ כלי הרכב הרשומים בעיר (כולל משאיות, אופנועים, מיניבוסים, מוניות, אוטובוסים ורכב מיוחד) מגיע ל-211,400.
- הגיל הממוצע של המכוניות הפרטיות בירושלים (8.6 שנים) גבוה בהשוואה לישראל (6.6). הנסועה השנתית הממוצעת לרכב פרטי עמדה על 15,700 ק"מ**
- בשנת 2015 נפגעו 1,354 אנשים ב-813 תאונות דרכים. זוהי עלייה קלה מהשנה הקודמת, אך המגמה ארוכת השנים היא של ירידה.
- לשם השוואה, בשנת 2000 נפגעו 2,826 ובשנת 2010 נפגעו 1,645.**
- בשנת 2015 היו במלונות בירושלים 2,568,300 לינות תיירים, ו-905,800 לינות של ישראלים.

מדי שנה ביום ירושלים, מוציא מכון ירושלים למחקרי מדיניות בשיתוף עיריית ירושלים שנתון סטטיסטי ייעודי לירושלים שמוגש לנשיא המדינה, לראש עיריית ירושלים לקובעי המדיניות ומקבלי ההחלטות, לחוקרים, מתעניינים והצבור הרחב.

השנתון בהיותו מקור מידע רשמי, יציב וכולל מהווה תשתית הכרחית לחלק בלתי מבוטל מקבלת ההחלטות של גופים ממלכתיים רבים ולקווי מדיניות הנקבעים ביחס לירושלים. כמו כן, השנתון מציף אל השיח נושאי ליבה כגון: הגירה, תיירות, מטרופולין ירושלים ועוד.

השנתון הסטטיסטי לירושלים מתאפיין בשלוש נקודות מבט:

**1.** מבט פנים עירוני לירושלים הנעשה באמצעות מבחן השוואתי בין קבוצות אוכלוסיה שונות על בסיס קריטריונים מגוונים ותוך בחינת היבטים חברתיים-כלכליים, גיאוגרפיים, מגדריים, אתניים, גיל ועוד.

**2.** מבט יישובי הנעשה תוך השוואתה של ירושלים לערים אחרות.



**3.** מבט כלל-ארצי המתבסס על נתונים אזוריים וארציים ברמת המאקרו תוך התייחסות גם לנושאים בוערים ואקטואליים, בהם במקרים רבים ירושלים מסתמנת כמיקרוקוסמוס של החברה בישראל.

נקודות מבט אלו לא היו מתאפשרות אלמלא היכולת של מכון ירושלים למחקרי מדיניות לעבד ולנתח מסד נתונים כה רחב של מקורות המאפשרים לנו פעם אחת, לספק תמונה רחבה, מהימנה וכוללת על העיר ירושלים ופעם שנייה, לייצר אלומת אור מירושלים אל המרחב האזורי והכלל ארצי.

נתוני השנתון מבוססים על מכלול רחב ומקיף של מקורות על ירושלים שבדרך כלל לא מתלכדים זה עם זה אלא פועלים באופן אוטונומי כך שהשנתון שלנו מאחדם יחדיו לכדיי שפה משותפת שמספרת סיפור רחב יותר על ירושלים מכל אחד מהם כשלעצמו. העיקריים שבמקורות המידע של השנתון: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, עיריית ירושלים, משטרת ישראל, משרדי הממשלה למיניהם ועוד. כך לדוגמא נתוני התעסוקה משלבים מקורות שונים והבולטים שבהם - סקר כח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ונתוני הביטוח הלאומי.

לקראת 50 שנה לירושלים לא התאפקנו והחלטנו לפתוח בפרק נתונים שמאפשר הצצה היסטורית לנתונים מ-1967 או פחות (תלוי במסדי הידע הקיימים) עד לימינו אנו. ההודעה לתקשורת שלפניכם חולקה לשניים, בחלקה הראשון- מבט לאחור ל-1967 בהשוואה להיום ובחלקה השני - חלק כללי של נתונים.

- **צוות חוקרי מערך הנתונים הסטטיסטי במכון:** ד"ר מאיה חושן, ישראל קמחי, מיכל קורח, יאיר אסף-שפירא, דפנה שמר, אלון קופרארד, שעה רזנבלום, ליאור רגב, עומר יניב.
- **לפרטים נוספים:** איריס הרפז קיי, יועצת התקשורת של מכון ירושלים למחקרי מדיניות  
0507-512338